

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ. ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЗАКОРДОННОГО ДОСВІДУ

ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE CRIMINAL PROCESS. PRACTICAL APPLICATION THROUGH THE PRISM OF FOREIGN EXPERIENCE

Беспалько І.Л., к.ю.н.,
асистент кафедри кримінального процесу

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Завгородня А.С., студентка IV курсу

*Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Кужель К.С., студентка IV курсу юридичного факультету

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

У сучасному світі вже майже всі чули про штучний інтелект та знають, що ним регулярно вирішуються питання у всьому світі. Як бути з рішеннями, які більш ніж суттєво впливають на чиєсь життя? Чи слід застосовувати системи штучного інтелекту в ситуаціях, які можуть суттєво змінити життя, наприклад, щодо винесення судового вироку? Враховуючи те, що партія, яка здобула рекордну кількість голосів на виборах до Верховної Ради, збирається використовувати штучний інтелект під час аналізу голосувань у Парламенті, на нашу думку, було б доцільним і цікавим розглянути питання використання штучного інтелекту в кримінальному процесі.

Штучний інтелект – це поняття, яке не закріплене в законодавстві, але деякі вчені визначають його як певний комплекс наукових методів, теорій та технік, які мають на меті реконструювати або відновити когнітивні здібності людини. Система штучного інтелекту може переробляти великі обсяги даних, вираховувати, вивчати, здійснювати аналіз, робити прогнози і навіть міркувати. Швидкість, з якою штучний інтелект оброблює певні дані та інформацію, та його результативність у прийнятті будь-яких процесуальних рішень утворюють прототип цифрової автоматизації процесуального рішення.

У роботі проаналізовано використання штучного інтелекту в судових системах передових держав та розбір і можливість його використання в кримінальному провадженні України. Здійснюється огляд таких систем: HART (Harm Assessment Risk Tool) – Велика Британія, Prometea – Аргентина, Compulsory Similar Cases Search and Reporting Mechanism – Китай та COMPAS (Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions) – Сполучені Штати Америки.

Було проведено аналіз переваг та недоліків застосування штучного інтелекту. Серед переваг ми зазначаємо такі: рішення можуть прийматися швидше, повністю безпаперове ведення справ у кримінальному процесі та зменшення навантаження на працівників правової сфери. Щодо недоліків ще досі існує багато суперечок учених та практиків-юристів із цього приводу, адже штучний інтелект з'явився не так давно і ще не був вивчений досконало, а його використання в кримінальному провадженні не має права на помилку, бо завдяки ньому вирішується майбутнє людини.

Ключові слова: штучний інтелект, прийняття процесуальних рішень, судові системи, кримінальне провадження, досудова пробація.

Today, almost everyone has heard of artificial intelligence and knows that it regularly solves problems around the world. How to deal with decisions that more than significantly affect someone's life? Should artificial intelligence systems be used in life-changing situations, such as sentencing? Given that the party, which won a record number of votes in the parliamentary elections, intends to use artificial intelligence in the analysis of votes in Parliament, we think it would be appropriate and interesting to consider the use of artificial intelligence in criminal proceedings.

Artificial intelligence is a concept that is not enshrined in law, but some scientists define it as a set of scientific methods, theories and techniques that aim to reconstruct or restore human cognitive abilities. The artificial intelligence system can process large amounts of data, calculate, study, analyze, make predictions and even reason. The speed with which artificial intelligence processes certain data and information, its effectiveness in making any procedural decisions forms a prototype of digital automation of procedural decisions.

The paper analyzes the use of artificial intelligence in the judicial systems of advanced countries and the analysis and possibility of its use in criminal proceedings in Ukraine. The following systems are reviewed: HART (Harm Assessment Risk Tool) – Great Britain, Prometea – Argentina, Compulsory Similar Cases Search and Reporting Mechanism – China and COMPAS (Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions) – United States of America.

An analysis of the advantages and disadvantages of using artificial intelligence was conducted. Among the advantages, we note that decisions can be made faster, completely without paperwork in criminal proceedings and reducing the burden on legal professionals. There are still many controversies about the shortcomings of scientists and legal practitioners in this regard, because artificial intelligence appeared not so long ago and has not been thoroughly studied, and its use in criminal proceedings has no right to err, because it decides the future of man.

Key words: artificial intelligence, procedural decision-making, judicial systems, criminal proceedings, pre-trial probation.

Метою статті є дослідження застосування штучного інтелекту в судових системах розвинутих держав та аналіз перспектив його використання у кримінальному провадженні України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Актуальність такого явища, як штучний інтелект, якомога краще сформульовано у вислові виконавчого директора Google Сундара Пічаї: «Штучний інтелект – це нова електрика. Зовсім скоро нейронні мережі проникнуть у всі сфери життєдіяльності». Однією з галузей такого «проникнення» нових технологій є сфера правосуддя, в тому числі й правосуддя в кримінальній юстиції.

Існує декілька підходів до формулювання такого поняття, як штучний інтелект (далі – ШІ). Виключної від-

повіді на питання, чим займається ШІ, наразі в науці не сформовано. Кожен автор дає своє визначення. Зазвичай ці визначення зводяться до таких:

- штучний інтелект вивчає методи розв'язання задач, які потребують людського розуміння. Тут йдеться про те, щоб навчити ШІ розв'язувати тести інтелекту. Це передбачає розвиток способів розв'язання задач за аналогією методів дедукції та індукції, накопичення базових знань і вміння їх використовувати;

- штучний інтелект вивчає методи розв'язання задач, для яких не існує способів розв'язання або вони не коректні (через обмеження в часі, пам'яті тощо);

- штучний інтелект займається моделюванням людської вищої нервової діяльності;

– штучний інтелект – це системи, які можуть оперувати знаннями, а найголовніше – навчатися. Насамперед йдеться про те, щоби визнати клас експертних систем (назва походить від того, що вони спроможні замінити «на посту» людей-експертів) інтелектуальними системами [1, с. 4].

У сучасному розумінні термін «штучний інтелект» – це науковий напрям, у рамках якого ставляться і розв'язуються завдання апаратного і програмного моделювання тих видів людської діяльності, які традиційно вважаються інтелектуальними, тобто потребують певних розумових зусиль. У Державному стандарті України ДСТУ 2938-94 («Системи оброблення інформації») штучний інтелект визначається як «здатність систем оброблення даних виконувати функції, що асоціюються з інтелектом людини – логічне мислення, навчання та самовдосконалення» [2, с. 104–106].

Проаналізувавши деякі з них, ми встановили, що штучний інтелект – це сукупність наукових методів, теорій і технік, мета яких – відтворити машиною когнітивні здібності людини.

На думку фахівця в галузі теоретичної фізики та активного популяризатора науки в будь-якому прояві Мітію Каку (Michio Kaku), цифрові технології дозволять позбутися докучливої присутності посередників між виробником та споживачем, у всіх галузях із рутинними діями (складання довідок, листів, заяв тощо) штучний інтелект замінить людей, визволяючи їх час та енергію для більш креативних занять [3]. Також питання штучного інтелекту було досліджено такими вченими, як: А.С. Александров, С. Хендерсон, Т.С. Заплатіна, Г. Галлеві, О.Е. Радутний, О.В. Плахотнік та інші.

На штучний інтелект покладають надії щодо зміни судової практики на краще: виявляти типові правові ситуації, розробляти алгоритми дій, зіставляти зі зразком, абстрагуватися від обставин, фактів, документів, речей та інших доказів, які не мають відношення до предмету розгляду, не охоплюються предметом спору або не відбивають вибраний позивачем спосіб захисту чи не передбачені відповідною нормою матеріального права, виявляти нетипову поведінку суду за звичайних умов, обробляти значний обсяг інформації, готувати проект судового рішення тощо [4, с. 154].

Сьогодні в судових системах Китаю, Сполучених Штатів Америки, Великої Британії, Франції, Аргентини вже впроваджуються технології штучного інтелекту, які з математичною точністю можуть прогнозувати відсоток вірогідності судового рішення за відповідним алгоритмом та допомагають приймати судові рішення у відповідних провадженнях. Зазначені технології штучного інтелекту використовують програмне забезпечення та математичний апарат «машинного навчання» (machine learning) [5, с. 46]. На нашу думку, в найближчому майбутньому шанс використання таких технологій у судах загальної юрисдикції України та у кримінальному провадженні України можна оцінити як надзвичайно високий.

Під час пошуку матеріалу для написання нашої роботи ми звернули увагу на систему штучного інтелекту HART, яка наразі використовується як пробна у Великій Британії. HART (Harm Assessment Risk Tool) у дослівному перекладі означає «інструмент оцінки ризику шкоди». Технологія HART використовувалась з 2008 по 2012 рік у поліцейському архіві міста Дарем (Durham). У результаті вивчення рішень, прийнятих працівниками поліції протягом зазначеного періоду, очікується, що машинне навчання буде оцінювати ризики, враховуючи близько тридцяти факторів, деякі з яких не пов'язані скоєними злочинами (наприклад, поштовий індекс та стать). Ризики щодо підозрюваних поділяються за категоріями: низький, середній та високий рівень. У тестах, проведених на початку 2013 року, HART-прогнози виявили 98% ефективності за прогнозування низького ризику та 88% ефективності

за високого ризику рецидиву злочину. У цій експериментальній фазі система HART матиме суто дорадче значення для судді. Аудит функціонування HART та надійність його висновків буде регулярно проводити поліція [6, с. 51–52].

Здійснивши аналіз роботи системи HART, ми дійшли висновку, що, застосовуючи подібну систему штучного інтелекту в роботі поліції України, ризики, які визначаються такою системою, можна було би передавати до суду для прийняття процесуальних рішень щодо підозрюваних та обвинувачених. А для суду це буде додаткова інформація, яку суддя може використовувати в оцінюванні доказів та прийнятті процесуального рішення. Перевага роботи з великими даними полягає в тому, що вся «історія» підозрюваного оформлюється в належний звіт.

Окремо слід розглянути систему штучного інтелекту Prometea. Прокуратура округу Буенос-Айрес, що в Аргентині, підвела проміжні підсумки тестування програмного додатку Prometea, здатного за 10 секунд винести й оформити судові рішення з ряду категорій цивільних і адміністративних справ. Prometea проаналізувала близько 300 тис. відсканованих судових рішень з 2016 по 2017 рік, у тому числі 2 тис. постанов [7]. Тобто коли нова справа надходить до системи прокуратури, Prometea зіставляє фактуру з найбільш релевантними рішеннями у своїй базі даних, і це дозволяє програмі приблизно за 10 секунд угадати, як суд відреагує на ситуацію. Завдяки цьому працівники прокуратури в Аргентині можуть тепер не виконувати велику кількість рутинної діяльності. За словами глави офісу, п'ятнадцять його юристів усього за шість тижнів справляються з таким обсягом роботи, на який раніше їм було потрібно близько шести місяців. Високо оцінили додаток Prometea і судді. Рішення, які були вже ними схвалені, тепер використовуються в інших розглянутих справах.

Як було вже зазначено вище, цей додаток створено лише для цивільних та адміністративних справ. Можливо, в майбутньому розробники додатка Prometea зможуть доповнити відповідні алгоритми програми для роботи Prometea у кримінальних провадженнях.

Ми вважаємо, що в Україні подібний додаток міг би суттєво допомогти в роботі слідчого судді під час вирішення питань щодо заходів забезпечення кримінального провадження чи вибору запобіжних заходів. Prometea за 10 секунд визначає судові рішення, і програма здатна оформлювати його, а результат роботи цієї програми в суді – це тридцять три судових рішення з тридцяти трьох. У відсотковому відношенні це 100% позитивний результат роботи штучного інтелекту.

Ще би хотілося додати про колегу із Китаю. Використовуючи досвід китайських судів у формуванні великих даних та впровадження систем штучного інтелекту за Compulsory Similar Cases Search and Reporting Mechanism, можна створити проект автоматичного генерування судових рішень в Україні.

У Сполучених Штатах Америки працює система COMPAS (Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions), яку використовували суди штатів Нью-Йорк, Вісконсин, Каліфорнія, Флорида в окрузі Бровард та інші юрисдикції США. Програмне забезпечення COMPAS використовує алгоритм для оцінки потенційного ризику рецидиву злочинів. Відповідно до посібника користувача COMPAS терези були розроблені з використанням поведінкових та психологічних конструкцій, «що мають дуже високе значення для рецидиву злочинів та кримінальної кар'єри» [8]. Система COMPAS оцінює не просто ризик, а й майже два десятки так званих «криміногенних потреб», які стосуються основних теорій злочинності, включаючи «злочинну особистість», «соціальну ізоляцію», «зловживання наркотичними речовинами» та «проживання/стабільність». Відповідачі в кожній категорії класифікуються з низьким, середнім або високим рівнем ризику [9].

Проаналізувавши статті, які стосуються принципів роботи COMPAS, ми дійшли думки, що в Україні схожу роботу виконує персонал органу пробації в межах підготовки досудової доповіді, наглядової та пенітенціарної пробації. Слід також відзначити, що в Україні пробаційні програми тільки почали розвиватись і говорити про застосування штучного інтелекту в підготовці досудової доповіді дещо передчасно, але для порівняння існуючих технологій штучного інтелекту та роботи персоналу пробації можна застосовувати певну аналогію.

Наприклад, відповідно до ч. 1, 3 ст. 9 Закону України «Про пробацію» досудова пробація – це забезпечення суду формалізованою інформацією, що характеризує обвинуваченого, з метою прийняття судом рішення про міру його відповідальності. Досудова доповідь про обвинуваченого повинна містити: соціально-психологічну характеристику; оцінку ризиків учинення повторного кримінального правопорушення; висновок про можливість виправлення без обмеження волі або позбавлення волі на певний строк [10]. Згідно з ч. 1, 2 ст. 314–1 Кримінального процесуального кодексу України з метою забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого, а також прийняття судового рішення про міру покарання представник уповноваженого органу з питань пробації складає досудову доповідь за ухвалою суду. Досудова доповідь складається щодо особи, обвинуваченої у вчиненні злочину невеликої або середньої тяжкості, або тяжкого злочину, нижня межа санкції якого не перевищує п'яти років позбавлення волі. Досудова доповідь щодо неповнолітнього обвинуваченого віком від 14 до 18 років складається незалежно від тяжкості вчиненого злочину, крім випадків, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України [11].

На нашу думку, підготовка звіту штучним інтелектом в автоматичному режимі з оцінкою ризиків рецидиву злочинів є вагомою перевагою для суду. Але не потрібно забувати, що такий звіт не може бути доказом винуватості обвинуваченого у вчиненні злочину. Він може лише спростити роботу органів пробації.

Кожен із нас розуміє, що для впровадження штучного інтелекту в судову систему України необхідно прийняти відповідні законодавчі рішення, які будуть регулювати суспільні відносини у визначеній сфері діяльності людини. Технології розвиваються надзвичайно швидко, і законодавці не встигають так швидко адаптуватися до все нових і нових змін у цій сфері. Але все ж таки в українському законодавчому процесі є прогрес у цьому напрямі. Розглянемо деякі нормативні акти Європейського Союзу, які знайшли або в найближчому часі знайдуть своє відображення в нашому законодавстві:

– рекомендації Комітету міністрів Ради Європи CM/Res (2009)1 державам-учасникам Ради Європи з електронної демократії від 18 лютого 2009 р. Ця рекомендація пропонує використовувати інформаційні технології в судочинстві та правосудді державам-учасникам Ради Європи з електронної демократії. В Україні рекомендацію було прийнято в 2010 році [12];

– ухвалення Європейською комісією з питань ефективності правосуддя (CEPEJ) Керівних принципів електронного правосуддя від 6–7 грудня 2016 р. Документ розкриває принципи електронного правосуддя за допомогою застосування інформаційних технологій у судових системах. Таке застосування здійснюється задля підвищення ефективності судочинства, а також розглядається як засіб модернізації правосуддя [13];

– прийняття Європейською комісією з питань ефективності правосуддя Європейської етичної хартії про використання штучного інтелекту в судових системах та їх оточення від 3–4 грудня 2018 р. Ця хартія вперше в Європі закріпила саме етичні норми і принципи застосування штучного інтелекту в судових системах [14].

Також хотілося би сказати і безпосередньо про українську законотворчу діяльність у напрямі запровадження штучного інтелекту в судову систему України. Вища рада правосуддя (ВРП) погодила проект розпорядження Кабміну щодо реалізації Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні та запропонувала запустити пілотний проект із застосування штучного інтелекту на базі одного із судів першої інстанції [15].

Із цього проекту слідує, що ВРП було ініційовано запуск пілотного проекту у вигляді експерименту на базі одного із судів першої інстанції в частині автоматизованого розгляду системою із застосуванням штучного інтелекту судових справ з розгляду адміністративних правопорушень із формальним складом (правопорушення, для об'єктивної сторони яких закон вимагає встановлення тільки факту власне діяння).

На нашу думку, це гарна можливість, щоб створити певну базу з розглядом найбільш поширених адміністративних правопорушень. А також можна буде уявити, як застосовуються норми права на практиці, їх судові тлумачення, виявити прогалини в законодавстві та сформулювати шляхи їх подолання. Ще однією перевагою є зменшення навантаження на суддів. Також ми вважаємо, що, випробувавши такий механізм на малозначних адміністративних правопорушеннях, згодом його можна модернізувати і втілити в життя аналогічні програми, але вже для кримінального судочинства.

Таким чином, проаналізувавши вищенаведене, ми зробили такі висновки:

1. Було наведено приклад роботи систем штучного інтелекту COMPAS та HART у США і Великобританії відповідно. Було б досить доцільно та позитивно спробувати застосувати аналогічні програми в Україні, адже системи штучного інтелекту можуть оцінити ризики рецидиву злочину. Отже, його використання під час складання досудової доповіді, а також у наглядовій і пенітенціарній пробації, допоможе зменшити завантаженість працівників, а можливо, і врятує особу від упередженого ставлення до неї.

2. Додаток Prometea вже декілька років успішно допомагає в роботі слідчого судді на території Аргентини. Чому б і в Україні не створити схожу систему штучного інтелекту задля вирішення процесуальних питань, які будуть стосуватися заходів забезпечення кримінального провадження чи вибору запобіжних заходів?

3. Використовуючи штучний інтелект у кримінальному процесі й узагалі в судовій системі, органи влади формують модель цифрової автоматизації процесуальних рішень. Ця автоматизація робить процедуру прийняття таких рішень більш простою, зрозумілою і швидкою. Тобто ефективність прийняття подібних рішень підвищується.

Як ми вже зазначали вище, для вдалого впровадження систем штучного інтелекту в кримінальний процес України зокрема і у всю судову систему взагалі є необхідність у прийнятті рішень щодо цього питання на законодавчому рівні. У лютому місяці було прийнято проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні» – це один із перших кроків на шляху запровадження таких систем і в кримінальному судочинстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коцовський В.М. Методи та системи штучного інтелекту. 2016. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/16306/1>
2. Козлова О.В. Переваги експертних систем над традиційними системами штучного інтелекту. *Системи озброєння і військова техніка*. 2011. № 1 (25).
3. Носырев И. Митио Каку: Бесполезные посреднические профессии отомрут. URL: <http://fastsaltimes.com/sections/solution/1586.html>

4. Радутний О.Е. Штучний інтелект, інформаційна безпека та законотворчий процес (кримінально-правовий аспект). *Інформація і право*. 2018. С. 149–158.
5. Плахотнік О.В. Практичне застосування штучного інтелекту у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. С. 45–57.
6. Європейська хартія етики щодо використання штучного інтелекту в судових системах та їх середовищі. *Рада РФ Європа*. 2018. С. 1–79.
7. В Аргентині розроблено додаток, який самостійно приймає і формує юридичні рішення. *LegalHub*. 2018. URL: <https://legalhub.online/legal-tech/v-argentyini-rozrobleno-dodatok-yakij-samostijno-prijmaye-iformuye-yurydychni-rishennya>
8. COMPAS (software). *Wikipedia*. accessed 10.12.2019. URL: [https://en.wikipedia.org/wiki/COMPAS_\(software\)](https://en.wikipedia.org/wiki/COMPAS_(software))
9. Machine Bias. *ProPublica*. 2016. URL: <https://www.propublica.org/article/machine-bias-risk-assessments-in-criminal-sentencing>
10. ЗУ «Про пробачію». Редакція від 01.01.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text>
11. Кримінальний процесуальний кодекс України. Редакція від 17.03.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
12. Рекомендація CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки. 17.11.2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a38#Text
13. СЕРЕЖ ухвалила Інструментарій для імплементації принципів електронного правосуддя . Вища кваліфікаційна комісія суддів України. 2019. URL: <https://vkksu.gov.ua/ua/news/serrej-uchvalila-instrumentarijdliia-impliemientacii-principiw-ieliektronnogo-prawosuddia/>
14. Резолюція Європейського парламенту з рекомендаціями Комісії з питань цивільно-правових норм з робототехніки (2015/2103 (INL)). Європейський парламент. 2017. URL: <https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/>
15. Акт ВРП Про погодження проекту розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні» від 09.02.2021 р. URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/6004>